

HAKKANİYET İLKESİNE GÖRE DOĞU AKDENİZ'DE MÜNHASIR EKONOMİK BÖLGE ALANLARININ SINIRLANDIRILMASI VE ORTAK KALKINMA BÖLGESİ MODELİ*

Delimitation of Exclusive Economic Zones in the Eastern Mediterranean Based on the Equity Principle and Joint Development Zone Solution

Fatih ARICAN¹

Öz

Doğu Akdeniz, tarih boyunca jeopolitik, askeri ve ekonomik açıdan büyük bir öneme sahip olmuş, 20. yüzyılın sonuna doğru bölgede gerçekleştirilen hidrokarbon keşifleri de bölgenin önemini artırmış ve bölgedeki kıyı devletleri arasında deniz alanlarının paylaşılması mücadelesi başlamıştır. Deniz hukukunun kodifikasyonu için Birleşmiş Milletler bünyesinde 1958 ve 1982 yıllarında iki deniz hukuku sözleşmesi imzalanmış, bu sözleşmelerin getirdiği yeni prensiplerin uluslararası mahkemeler tarafından uyumsuzluklara uygulanması ile içtihat ve yöntemler oluşturulmuştur. Bu süreçte sınırlandırma kuralları daha esnek ve dinamik bir yapıya kavuşmuş, başlangıçta baskın konumda olan eşit uzaklık anlayışının önemi zamanla azalmış ve hakkaniyet esaslı sınırlandırma anlayışı benimsenmiştir. Hakkaniyet ilkesi yargı uygulamalarıyla netleşmiş, son olarak üç aşamalı yöntemin ortaya konulmasıyla kurumsallaşmıştır. Bu makale kapsamında, münhasır ekonomik bölge başta olmak üzere yeni deniz hukuku kavramları ile hakkaniyet esaslı güncel sınırlandırma anlayışının Doğu Akdeniz'deki deniz yetki alanı uyumsuzluklarına yansımaları, bölge devletlerinin tezleri ve uluslararası hukuki mevzuat çerçevesinde normatif analiz yöntemiyle incelenecek ve hakkaniyet esaslı sınırlandırma yaklaşımının Doğu Akdeniz'deki sınırlandırma uyumsuzlukları açısından ne ölçüde bir etki yaratacağı sorusunun cevabı bulunmaya çalışılacaktır. Son olarak bölge devletleri arasında faydaların ortaklaştırılmasına yönelik bir politika önerisi olarak, ortak kalkınma bölgesi modeli genel hatlarıyla ortaya konulacaktır.

Anahtar Kelimeler: Doğu Akdeniz, Münhasır Ekonomik Bölge, Deniz Sınırlandırma Hukuku, Hakkaniyet İlkesi, Ortak Kalkınma Bölgesi

Abstract

The Eastern Mediterranean has historically been a region of significant geopolitical, military, and economic importance. The discovery of hydrocarbon resources in the region towards the end of the 20th century further increased this importance, and disputes over the delimitation of maritime boundaries among coastal states have emerged. Efforts to codify the law of the sea under the auspices of the United Nations led to the adoption of two major conventions in 1958 and 1982. Through the application of the new principles introduced by these conventions to maritime disputes by international courts, a body of jurisprudence and methods has developed. Throughout this process, delimitation principles have acquired a more flexible and dynamic character, and the initial dominance of the equidistance principle has gradually diminished, giving way to an equity-based delimitation approach. This principle of equity has been clarified through judicial practice and ultimately institutionalized with the three-stage methodology. Within the scope of this article, the implications of these new maritime law concepts, primarily the exclusive economic zone, and the equity-based delimitation approach in the Eastern Mediterranean will be examined. This analysis will employ a normative method within the framework of the regional states' legal positions and international law, seeking to determine the potential effects of an equitable approach on these conflicts. Finally, as a policy proposal aimed at the joint utilization of benefits among regional states, a joint development zone-based solution will be outlined in general terms.

Keywords: Eastern Mediterranean, Exclusive Economic Zone, Law of Maritime Delimitation, Principle of Equity, Joint Development Zone

* Bu araştırma, Akdeniz Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü tarafından kabul edilen "Doğu Akdeniz'deki Münhasır Ekonomik Bölge Uyumsuzluklarının Türkiye ve Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti Açısından Hukuki Değerlendirmesi" isimli Yüksek Lisans tezinden kısmen yararlanılarak ortaya konulmuştur.

¹ LL.M., Hâkim, Bağımsız Araştırmacı, avfatiharican@outlook.com, ORCID: 0009-0005-0330-0425

Giriş

İlk çağlarda insanlık için büyük ölçüde erişilemez olan denizler, tarihsel süreçte kaydedilen ilerlemeler sayesinde ulaşılabilir kılınmış, bu durum deniz ticareti faaliyetlerinin başlamasına ve gelişmesine zemin hazırlamıştır. Devletler ilk olarak kendi kıyılarına yakın dar alanlarda egemenlik ilan etmeye başlamışlar, bu egemenlik iddiaları zamanla geniş deniz alanlarına yayılmış ve deniz sınırları kavramını ortaya çıkarmıştır. Bütün bu süreç boyunca yaşanan gelişmeler, ortaya konulan tezler ve Mare Liberum gibi önemli eserler uluslararası hukukun şekillendirilmesinde büyük rol oynamıştır (Shaw, 2018; Churchill & Lowe, 1999).

20. yüzyıl sonrasında deniz hukukunun kodifiye edilmesi için çalışmalar başlamıştır. Birleşmiş Milletler (BM) bünyesinde birçok devletin katılımı ile deniz hukuku konferansları düzenlenmiş, birinci konferansın sonunda ilk uluslararası deniz hukuku sözleşmesi olan 1958 Cenevre Deniz Hukuku Sözleşmeleri kabul edilmiş, sözleşme ile kıta sahanlığı ve diğer deniz sınırlandırma kavramları yazılı hukuka girmiştir (Churchill & Lowe, 1999; Acer & Kaya, 2019). 1973 yılında başlayan Üçüncü BM Deniz Hukuku Konferansı'nın sonucu olarak 1982 yılında Birleşmiş Milletler Deniz Hukuku Sözleşmesi (BMDHS) kabul edilmiş, bu sözleşme ile birlikte münhasır ekonomik bölge kavramı yeni bir deniz yetki alanı olarak hukuka girmiştir (Acer & Kaya, 2019). Geniş deniz alanlarında kapsamlı haklar öngören münhasır ekonomik bölge kavramının kabulü ile beraber devletler arası sınırlandırma uyuşmazlıkları artmış, bu uyuşmazlıklar Uluslararası Adalet Divanı (UAD) ve diğer yargı mercilerine taşınmıştır. Uluslararası mahkemelerin bu uyuşmazlıklara ilişkin kararları ve uygulamaları ışığında deniz sınırlandırılmasına ilişkin kavramlar zamanla netleştirilmiş, sınırlandırma hukuku açısından nispeten objektif kurallar ve yöntemler oluşturulmuştur.

Coğrafi olarak nispeten küçük bir deniz sayılabilecek olan Doğu Akdeniz, çevresinde çok sayıda önemli devleti barındırması ve uluslararası ticaretin en işlek rotalarından biri olması sebebiyle küresel barış ortamının tesisi için hayati öneme sahiptir. Bölgede 20. yüzyılın sonuna doğru yapılan büyük hidrokarbon kaynağı keşifleriyle beraber Doğu Akdeniz'in önemi daha da artmıştır (Yaycı, 2020a). BMDHS ile kabul edilen münhasır ekonomik bölge (MEB) kavramı hidrokarbon kaynakları açısından zengin olan bölge açısından önemli bir dönüşüm yaratmıştır. Zira MEB, kıyı devletlerine deniz altı, deniz ve deniz üstü alanlarda geniş yetkiler tanınması ve ilan usulüyle geçerlilik kazanması gibi yenilikleri ile birlikte bu kaynaklardan yararlanmak isteyen devletlere büyük avantajlar sunmuştur.

MEB, Doğu Akdeniz deniz sınırları uyuşmazlıkları açısından bir paradigma değişikliği yaratmış, bölgedeki kıyı devletleri arasında yoğun bir rekabet ortamı oluşturmuştur. Bölgeden stratejik ve ekonomik olarak azami şekilde yararlanmak isteyen Güney Kıbrıs Rum Yönetimi (GKRY) ve bölgedeki devletler, bu kavramın kıyı devletine tanıdığı kapsamlı hakları kullanmak amacıyla bölgedeki alanlar üzerinde egemenlik ilanlarında bulunmaya başlamışlardır. Devletler bu amaç doğrultusunda bloklara bölünmüş, karşılıklı (bilateral) deniz sınırlandırma anlaşmaları yaparak iş birliklerinde bulunmuşlardır. 2003'te başlayan bu paylaşım mücadelesi hâlen devam etmekte ve bölgedeki taraflar arasında sıcak savaş tehlikesi oluşturacak potansiyele sahip olan gerilimlere sebep olmaktadır. Yine bu uyuşmazlıklar, bölgenin sahip olduğu büyük ekonomik potansiyelden yararlanılmasını da engellemektedir. BM'nin kurulmasındaki en temel amaç olan barış ortamının korunması için, dünya barışı için kritik öneme sahip olan Doğu Akdeniz'deki sınırlandırma uyuşmazlıklarının barışçıl yollar ile çözüme ulaştırılması gerekmektedir.

Doğu Akdeniz'deki deniz sınırlandırma uyuşmazlıklarına çözüm önerileri getirmenin temel yolu; güncel deniz sınırlandırma hukuku içtihatlarını analiz ederek, bölgenin özelliklerine göre yorumlamayı gerektirmektedir. Bu makale kapsamında, 1958'den bu yana sınırlandırma anlayışındaki değişim genel hatlarıyla incelenecek, benimsenen hakkaniyet esaslı sınırlandırma anlayışının bölgedeki sınırlandırma uyuşmazlıklarına adalar ve diğer bazı sorunlar açısından etkileri analiz edilecektir. Bu analiz yapılırken, GKRY, Türkiye, Yunanistan ve KKTC başta olmak üzere bölgedeki yönetim ve devletlerin tezleri, BMDHS hükümleri ve UAD ve diğer uluslararası yargı organı içtihatları bazında incelenecek ve normatif analiz yöntemi kullanılacaktır. Son olarak bölgedeki deniz yetki alanı uyuşmazlıklarından kaynaklanan ekonomik kayıpların giderilmesi ve devletlerin ortak fayda ekseninde birleştirilmesi için bir politika önerisi sunulmaya çalışılacak, genel hatlarıyla ortak kalkınma bölgesi temelinde bir çözüm önerisi ortaya konulacaktır.

1. Doğu Akdeniz'in Stratejik ve Ekonomik Olarak Önemi, Bölgedeki Hidrokarbon Kaynakları

1.1. Doğu Akdeniz'in Stratejik ve Ekonomik Olarak Önemi

Akdeniz'in Fenikeliler gibi önemli antik uygarlıkların merkezinde bulunan konumu ve sunduğu elverişli coğrafi koşullar, bölgeyi antik çağdan itibaren deniz ticareti açısından önemli bir merkez hâline getirmiştir (Horden & Purcell, 2000). Coğrafi olarak dünyanın en büyük iç denizi olan Akdeniz, bu

jeostratejik konumu ile devletler için vazgeçilmez bir ticaret yolu hâline gelmiş, özellikle Doğu Akdeniz (*diğer adıyla Levant Havzası*) dünyadaki en önemli deniz ticareti rotalarından biri olmuştur. Doğu Akdeniz sınırları tam olarak belirli olmayan bir tanım olsa da literatürde özellikle 27° boylamının doğusunda kalan alan olarak kabul edilmektedir (Turhan, 2016).

Akdeniz'in küresel ticaret açısından önemi, 15 ve 16. yüzyılda Coğrafi Keşifler ile okyanus ticaretinin ortaya çıkmasıyla kısmen azalsa da Sanayi Devrimi sonrasında Süveyş Kanalı ile birlikte bölge Avrupa-Uzakdoğu hattındaki ticaret faaliyetleri için en verimli rota haline gelmiş ve modern küresel ticaretin mihenk taşı olmuştur (Yıldız, 2006).

Doğu Akdeniz, ticari açıdan önemli bir rota olmasının yanında, Kıbrıs Adası gibi stratejik olarak çok değerli bir adaya da ev sahipliği yapmaktadır. Bölgedeki kıyı devletlerinin ortasında konumlanan ada, yüzölçümü ve fiziki şartları itibarıyla yaşamaya uygun, ticari ve turistik faaliyetlere elverişli bir bölge olarak önemli bir ekonomik potansiyel taşımaktadır. Ada aynı zamanda Ortadoğu'ya yakın konumu ile stratejik öneme sahip olup, askeri havacılık faaliyetleri için bölgede bir ikmal ve koordinasyon merkezi olması sebebiyle sabit ve batmaz bir uçak gemisine (*unsinkable aircraft carrier*) benzetilmektedir (Yaycı, 2020a; Kılıç, 2011).

1.2. Doğu Akdeniz'deki Hidrokarbon Kaynakları ve Bölgenin Enerji Ticareti Açısından Önemi

20. yüzyılda yapılan hidrokarbon keşifleri ile birlikte Doğu Akdeniz, enerji ticareti ve güvenliği açısından daha da önemli hale gelmiştir. Bölge bu keşiflerle beraber enerji kaynaklarının aktarımını sağlayan bir rota olmanın yanında, zengin enerji kaynaklarının bulunduğu bir merkeze dönüşmüştür. Bu durum bölge açısından enerji güvenliği meselesini de gündeme taşımıştır (Çomak & Şeker, 2019). Doğu Akdeniz hem petrol hem de doğalgaz açısından zengin bir bölgedir. ABD Jeoloji Araştırmaları Kurumu'nun (*United States Geological Survey - USGS*) 2010 yılındaki araştırmasına göre bölgede 1,7 milyar varillik petrol ve Levant ve Nil Havzalarında toplamda 9,81 trilyon metreküp doğalgaz rezervi bulunduğu tahmin edilmektedir (USGS, 2010). Yine kurum tarafından bölgedeki konvansiyonel rezervler² açısından yapılan 2020 yılındaki araştırmada bölgede 879 milyon varil petrol ve 8,1 trilyon metreküp konvansiyonel doğalgaz rezervinin bulunduğu belirlenmiştir (USGS, 2021).

Bölgedeki doğalgaz rezervlerini devletlerin yıllık kullanımlarına oranlamak gerekirse, rezervler yaklaşık olarak Türkiye'nin 572 yıllık potansiyel kullanımını, Avrupa'nın ise 30 yıllık kullanımını karşılayacak düzeydedir (Yaycı, 2012). Bu denli büyük bir doğalgaz rezervinden pay almak, yalnızca bu kaynakların getirilerine sahip olmakla sınırlı kalmayacak; rezervlerin araştırılması, çıkarılması, işlenmesi, işletilmesi ve taşınması gibi birçok sektörün iş birliği içinde çalışmasını gerektirecek ve kıyı devletine büyük bir ekonomik fayda sağlayacaktır (Özgen 2013; Yaycı, 2020a).

Şekil 1. Planlanan EastMed Projesi Rotası

Kaynak: Offshorewind, 2020.

² Konvansiyonel Rezerv: Petrol ve doğalgaz sektöründe; geleneksel üretim yöntemleriyle, yani doğal basınç veya standart sondaj ve üretim teknikleri kullanılarak, ek bir ileri teknolojiye gerek kalmadan elde edilebilen hidrokarbon kaynaklarını ifade etmektedir.

Doğu Akdeniz aynı zamanda dünyadaki en işlek petrol ulaşım rotalarından biri olup, bölgedeki gemi trafiğinin yaklaşık olarak yarısı petrol tankerlerine aittir. Denizler üzerinden yapılan küresel petrol ticaretinin yüzde yirmisi bölge üzerinden yapılmaktadır (Yaycı, 2020a). Bölge, zengin hidrokarbon kaynaklarına sahip olmanın yanı sıra; ısınma, elektrik ve sanayi üretimi için doğalgaz ihtiyacı olan Avrupa devletlerine direkt bir aktarım rotası olması sebebiyle de önem kazanmaktadır. 2020 yılında Atina’da GKRY, Yunanistan ve İsrail tarafından imzalanan EastMed Boru Hattı Projesi (*Eastern Mediterranean Pipeline Project*), İsrail açıklarındaki Leviathan Havzası’nda ve GKRY açıklarındaki Afrodit Havzası’nda çıkan doğalgazı Yunanistan’a ve Avrupa’ya aktarmak üzere planlanmış ancak başta Türkiye’nin muhalefeti ve diğer sebeplerle şu aşamada rafa kaldırılmıştır (Kökyay, 2021; T.C. Dışişleri Bakanlığı, 2020a).

Bölgedeki doğalgazdan yararlanan devletlerden biri olan İsrail, bu rezervler sayesinde net doğalgaz ihracatçısı konumuna gelmiştir (Karbuş, 2021). İsrail, 2009–2013 yılları arasında keşfedilen Tamar, Leviathan ve Kariş gaz sahalarından elde edilen doğalgazı iç tüketimde kullanmakta ve bölge ülkelerine ihraç etmektedir. Devlet, bu faaliyetlerden elde ettiği gelirlerin yönetimi amacıyla 2022 yılında faaliyete geçen “İsrail Vatandaş Fonu’nu” (*Israeli Citizens Fund*) kurmuş, bu fonun birikimleri 2024 yılı itibarıyla 2,1 milyar dolar civarına ulaşmıştır (Globes, 2024). Bu örnek, bölgedeki doğalgaz kaynaklarının potansiyel ekonomik kazanımlarını açıkça ortaya koymaktadır.

2. Güncel Deniz Hukuku Sınırlandırma Yöntem ve İctihatları

Deniz hukukunun kodifiye edilmesi konusundaki çalışmalar sonucunda BM bünyesinde 1958 Cenevre Deniz Hukuku Sözleşmeleri ortaya konulmuştur. Bu sözleşmeler ile birlikte, 1945 yılında Amerika Birleşik Devletleri tarafından yayımlanan Truman Bildirgesi³ ile temelleri atılan kıta sahanlığı kavramı resmen deniz hukukuna girmiştir (Pazarıcı, 1984). Bu sözleşmeden önceki dönemde dar alanlarla sınırlı kalan deniz sınırı iddiaları, geniş deniz alanlarına yayılmıştır (Kuran, 2022). Kıta sahanlığı kavramı, kıyı devletlerine deniz yatağı ve toprak altı kaynakları araştırma, çıkarma ve işletme konusunda haklar tanımaktadır. Bu kavram ile birlikte deniz alanları üzerindeki egemenlik iddiaları karasularının ötesine taşınmış ve birçok yeni sınır uyuşmazlığı ortaya çıkmıştır. Bu uyuşmazlıklar Uluslararası Adalet Divanı’na (*International Court of Justice - ICJ*) ve diğer yargı organlarına taşınmıştır.

Uluslararası hukuk metinleri, farklı somut durumlara uygulanabilirliği sağlamak amacıyla çoğu zaman genel ve soyut bir dil kullanmakta; bu durum yargı organlarının söz konusu hükümleri somut uyuşmazlıkların özellikleri ışığında yorumlamasını zorunlu kılmaktadır. Bu sebeple deniz sınırlandırması açısından uluslararası mahkemelerin içtihatları önemli bir konumdadır (Shaw, 2018). UAD, önüne gelen ilk kıta sahanlığı davası olan 1969 yılındaki Kuzey Denizi Kıta Sahanlığı Davası’ndan başlayarak, sözleşmenin çizdiği çerçevede tutarlı ve istikrarlı kararlar ortaya koyabilmek amacıyla sınırlandırmaya ilişkin içtihat ve yöntemler ortaya koymuştur (ICJ, 1969; Acer, 2021).

Bu içtihatlar ve yöntemler zamanla gelişmiş, tüm bu gelişmeler 1982 yılında kabul edilen BMDHS’deki deniz sınırlandırması anlayışını da şekillendirmiştir. Çalışmanın devamında detaylandırılacağı üzere, 1958 Cenevre Sözleşmeleri’nde temel olarak eşit uzaklık ilkesine dayanan ve daha kesin kurullarla oluşturulan sınırlandırma hukuku, BMDHS ile birlikte (kıta sahanlığı ve münhasır ekonomik bölge kavramları özelinde) eşit uzaklık ilkesinden uzaklaşmış ve hakkaniyet esaslı bir sınırlandırma anlayışına geçiş yapmıştır. Hakkaniyet ilkesi, orantılılık ilkesi gibi temel ve alt ilkeler ile desteklenmiş, zamanla daha net bir anlayış ortaya konulmuştur. Son olarak, 2009 yılında Romanya-Ukrayna arasındaki deniz sınırlandırma uyuşmazlığı davasında Divan tarafından kullanılan “üç aşamalı yöntem” (*three-stage method*) ile birlikte hakkaniyet esaslı sınırlandırma anlayışı kurumsallaşmış ve aşamaları daha net ortaya konulan, istikrarlı ve nispeten sonuçları tekrarlanabilir bir yöntem hâline getirilmiştir (ICJ, 2009; Tanaka, 2015).

2.1. BMDHS ile Gelen Yeni Sınırlandırma Kavramı: Münhasır Ekonomik Bölge (MEB) Kavramı ve Kıta Sahanlığından Temel Farkları, Doğu Akdeniz’deki MEB İlanları

1973 yılında başlayan Üçüncü BM Deniz Hukuku Konferansı sonucunda 1982 yılında imzalanan BMDHS, 1994 yılında yürürlüğe girmiştir. Sözleşme 1958 Cenevre Sözleşmeleri’ndeki birçok kavramı çağın gerekliliklerine uyarlayarak devam ettirmiş; ortak anlayışa varılamayan önemli bazı noktalarda yeni düzenlemeler getirmiştir (Tanaka, 2015; Kuran, 2022). Sözleşme ile deniz alanlarının sınırlandırılması hukuku açısından ortaya konulan yeniliklerden en önemlisi, münhasır ekonomik bölge (MEB) olarak adlandırılan yeni bir deniz yetki alanının kabul edilmesidir.

³ Truman Bildirgesi: Aslen tam ismi “2667 Sayılı Bildiri- Kıta Sahanlığına Dâhil Olan Deniz Alt Toprağı ve Deniz Tabanındaki Doğal Kaynaklara İlişkin ABD Politikası” olan bildirge, yayımlandığı tarihte 33. Dönem ABD Başkanı olan Harry S. Truman’ın soyadı ile anılmaktadır.

MEB kavramı, ilk olarak gelişmekte olan devletlere geniş bir alanda ekonomik özgürlük tanıyarak, balıkçılık ve diğer ekonomik faaliyetlerin güçlenmesini sağlayacak bir kavram olarak geliştirilmiştir. Devletler, bu yeni kavram ile 200 deniz miline kadar deniz alanlarında, çevresindeki diğer devletlerin hakkını ihlâl etmeden ve tercihen bu devletlerle yapılacak anlaşmalar ile kendilerine ait ekonomik bölgeler oluşturacak ve ilan edebileceklerdir (Acer & Kaya, 2019). İlan edilen bölge, BM Genel Sekreterliği’ne (BMGS) usulüne uygun olarak yapılacak bildirim ile hukuki geçerlilik kazanır⁴ (Bozkurt vd., 2023; Kuran, 2022). MEB ile kıta sahanlığı arasında önemli bir fark bulunmaktadır; MEB ilan yoluyla geçerlilik kazanırken, kıta sahanlığı kendiliğinden doğan bir hak olup ilan edilmesine gerek bulunmamaktadır. Zira kıta sahanlığı devletlerin deniz altında devam eden doğal uzantılarını ifade eder ve bu uzantı belirli şartlar dâhilinde 350 deniz miline kadar uzanabilir, ancak MEB doğal uzantıdan bağımsız olarak en çok 200 deniz miline kadar ilan edilebilir.

MEB kavramı ile birlikte amaçlanan hedefler; devletlerin denizlerdeki kaynakları verimli ve özgürce kullanabilmesi için gerekli hukuki altyapıyı yaratmak, devletlere iç hukuk yoluyla bu deniz alanları üzerinde sürdürdükleri faaliyetler hakkında düzenleme yapma özgürlüğü tanımak ve özellikle gelişmekte olan ülkelerin deniz kaynaklarından sağladığı yararları arttırmaktır (Tanaka, 2015). MEB, balıkçılık faaliyetleri, suni ada inşaatı gibi farklı konularda geniş yetkiler tanımaktadır.⁵ MEB ilan eden devletler, ilan ettikleri alanın içerisinde kalan hidrokarbon kaynaklarını arama ve çıkarma, deniz madenciliği gibi faaliyetleri yürütme hakkına sahip olmaktadır. Devletler bu faaliyetleri kendi kurumları aracılığıyla yapabilecekleri gibi, özel şirketlere lisans vermek suretiyle de yaptırabilirler. Devletler, MEB ilan ettikleri alanlarda yapılacak olan ekonomik faaliyetler için getirilecek kuralları da -BMDHS hükümlerine ve hakkaniyet kurallarına aykırı olmayacak şekilde- iç hukuk rejimleri yoluyla düzenleme hakkına sahip olmaktadır (Kuran, 2022).

MEB kavramı, hidrokarbon kaynaklarını değerlendirme açısından devletlere büyük avantajlar tanımaktadır. Öncelikle MEB’in ilan usulü ile geçerlilik kazanması ve diğer kıyı devletleri ile yapılacak anlaşmalar yoluyla sınırlandırılabilmesi devletlere esneklik tanımıştır. Diğer taraftan MEB, kıta sahanlığının deniz tabanında devletlere tanıdığı hakları içerdiği gibi, kıta sahanlığından farklı olarak su kütlesi ve deniz üstündeki alanlarda da haklar tanımaktadır. Bu sebeple devletler, genellikle MEB ilan ettikleri alanlarda kıta sahanlığı hakları olduğunu belirtmekte ve uyuşmazlıklar iki kavramı da kapsayan “deniz yetki alanı” kavramı ile ifade edilmektedir. MEB kavramının kıyı devletlerine tanıdığı kapsamlı yetkiler ve sağladığı hukuki esneklik, Doğu Akdeniz’de keşfedilen hidrokarbon kaynaklarının çıkarılması ve işletilmesi konusunda mücadele içinde olan bölge devletleri arasındaki rekabeti arttırmıştır.

2003 yılında GKRY-Mısır arasında bölgedeki ilk MEB anlaşması yapılmıştır. Bu tarihten sonra 2007 yılında GKRY-Lübnan, 2011 GKRY-İsrail, 2011 Türkiye-KKTC, 2019 Türkiye-Libya, 2020 Yunanistan-Mısır arasında deniz yetki alanı anlaşmaları yapılmış ve bölgedeki deniz sınırları üzerinde birbiriyle çakışan egemenlik iddialarında bulunulmuştur (Yaycı, 2020a; Acer, 2021).

2.2. Eşit Uzaklık İlkesi

1958 Cenevre Sözleşmeleri’nde, kıta sahanlığının sınırlandırılması için karasuları açısından da benimsenen eşit uzaklık ilkesi (*equidistance principle*) getirilmiştir.⁶ Sözleşmenin 6. maddesinde, eşit uzaklık ilkesinin karşılıklı ve bitişik kıyılara sahip devletler arasındaki sınırlandırmalarda uygulanacağı belirtilmiştir.

1958 Cenevre Kıta Sahanlığı Sözleşmesi - Madde 6:

1. Aynı kıta sahanlığının, kıyıları karşı karşıya olan iki ya da daha fazla Devletin ülkesine bitişik olduğu yerlerde, bu Devletlere ait kıta sahanlığının sınırı bu Devletler arasında anlaşma ile tespit edilecektir. Anlaşma yoksa ve özel şartlar başka bir sınır hattını haklı kılmıyorsa, sınır, her noktası her bir Devletin karasularının genişliğinin ölçülmeye başlandığı esas hatların en yakın noktalarına eşit uzaklıkta olan orta hattır.
2. Aynı kıta sahanlığının kıyıları yan yana olan iki Devletin ülkesine bitişik olduğu yerlerde, kıta sahanlığının sınırı bu Devletler arasında anlaşma ile tespit edilecektir. Anlaşma yoksa ve özel şartlar başka bir sınır hattını haklı kılmıyorsa, sınır, her bir Devletin karasularının genişliğinin ölçülmeye başlandığı esas hatların en yakın noktalarından itibaren eşit uzaklık ilkesinin uygulanması suretiyle tespit edilecektir.

⁴ BMDHS Madde 84: “Sahildar devlet bu haritaları veya coğrafi koordinatlara ilişkin listeleri gereken şekilde yayınlamak ve bunların bir nüshasını Birleşmiş Milletler Teşkilatı Genel Sekreteri nezdine...tevdî edecektir.” (Makale boyunca atfı yapılan tüm BMDHS maddelerinin çevirisi: Gündüz, A. “Milletlerarası Hukuk- Temel Belgeler Örnek Kararlar”, 2013).

⁵ BMDHS Madde 56, 61-68.

⁶ 1958 Cenevre DHS’lerinde, deniz alanlarının sınırlandırılmasında öncelik devletler arasında anlaşmaya verilmiş; anlaşma sağlanamaması hâlinde ise, özel şartların varlığı saklı kalmak kaydıyla, eşit uzaklık ilkesinin uygulanması öngörülmüştür.

Karasuları sınırları belirlenirken benimsenen eşit uzaklık anlayışının, karasularına kıyasla çok daha geniş deniz alanlarını kapsayan kıta sahanlığı açısından da uygulanması, bitişik ve karşılıklı kıyılara sahip devletler arasında birçok uyuşmazlığa yol açmıştır. 1969 yılındaki Kuzey Deniz Kıta Sahanlığı davasında; davacı olan Federal Almanya UAD’ye yaptığı başvurusunda, 1958 Cenevre Kıta Sahanlığı Sözleşmesi’ne taraf olmaması nedeniyle sözleşmedeki eşit uzaklık kuralıyla bağlı olmadığını iddia etmiş, yine bu kuralın bölgede uygulanması hâlinde dışbükey (konveks) kıyılara sahip olan Hollanda ile Danimarka devletleri arasındaki konumu ve içbükey (konkav) kıyılara sahip olması sebebiyle adaletsizlik oluşacağını öne sürmüştür. Buna karşılık Hollanda ve Danimarka devletleri bu kuralın bir örf hukukuna dönüştüğünü ve bölgede uygulanması gerektiğini ifade etmiştir.

UAD 1969 yılında kararında, “*Hakkaniyet esaslarına göre yapılan bir sınırlandırmada bulunması gereken makul düzeydeki orantılılık unsuru...*” ifadesini kullanarak deniz sınırlandırma uyuşmazlıklarındaki hakkaniyet ve orantılılık ilkelerinin temelini atmış, eşit uzaklık ilkesinin uygulanmasının örf ve âdet hukukuna göre zorunlu olmadığını belirtmiş, somut olayda hakkaniyete dayalı bir yorum yapılması gerektiğini belirterek davacı Federal Almanya’yı kısmen haklı bulmuştur (ICJ, 1969, para. 101; Tanaka, 2015).

1958 Cenevre DHS’lerinde kıta sahanlığı için öngörülen eşit uzaklık anlayışı (*özel şartların varlığı saklı olmak üzere*), karşılıklı kıyılara sahip devletler arasında da sorunlara yol açmıştır. Özellikle 1958 Cenevre Sözleşmeleri ile adalara aynı kara ülkesi gibi deniz yetki alanı üretme etkisi tanınması, diğer ülkelere yakın konumda olan adalara sahip devletler açısından sınırlandırmada adaletsiz bir avantaj yaratarak, sınırlandırmada orantısızlık oluşmasına sebep olmuştur. 1977 yılında Birleşik Krallık ve Fransa arasında, Birleşik Krallık’ın sahip olduğu Kanal Adaları (*Channel Islands*)⁷ temelinde ortaya çıkan kıta sahanlığı uyuşmazlığı Tahkim Mahkemesi’ne taşınmıştır (Bowett, 1978; Tanaka, 2015). Bu davada Tahkim Mahkemesi, UAD’nin önceki kararına benzer şekilde eşit uzaklık ilkesinin mutlak olarak uygulanamayacağını belirtmiştir. Mahkeme, Kanal Adaları’nın Birleşik Krallık’a olan uzak, Fransa’ya ise yakın olan konumu sebebiyle bölgede eşit uzaklık ilkesinin uygulanması hâlinde adaletsiz bir durum oluşacağı kanaatine varmış ve düzeltici hakkaniyet anlayışı ile devletler arasındaki sınırları buna uygun olarak yapılandırmıştır (Churchill & Lowe, 1999; Tanaka, 2015).

Tüm bu gelişmeler, kıta sahanlığı sınırlandırılmasının, kıt’a sahanlığının karasularına göre çok daha geniş alanları kapsayacak şekilde düzenlenmesi nedeniyle karasularında uygulanan eşit uzaklık ilkesinden farklı bir ilke ile değerlendirilmesi gerektiğini ortaya koymuştur. Bu konuda UAD tarafından geliştirilen hakkaniyet ve orantılılık ilkeleri, kıta sahanlığı ve MEB sınırlandırılmalarının temeline yerleşmiş ve 1958 Cenevre Sözleşmeleri’nin halefi olan BMDHS’deki sınırlandırmaya ilişkin maddelerin metninde yer almıştır.

2.3. Hakkaniyet İlkesinin ve Düzeltici Hakkaniyet Anlayışının Benimsenmesi

UAD kararları ile oluşturulan hakkaniyet ilkesi (*principle of equity*) ve bu ilkeye sıkı sıkıya bağlı diğer bir ilke olan orantılılık ilkesi (*principle of proportionality*), deniz sınırlandırma uyuşmazlıklarının çözümünde coğrafi farklılıklardan kaynaklanabilecek adaletsiz sonuçları önlemek amacıyla ortaya konulmuştur. İlk olarak UAD’nin 1969 tarihli kararında sonuç odaklı hakkaniyet anlayışı (*result-oriented equity approach*) temel alınmış, yine aynı süreçte düzeltici hakkaniyet anlayışının (*corrective equity approach*) temel alındığı kararlar da olmuş, mahkemeler arasında farklı uygulamalar doğmuştur.

1958 Cenevre Sözleşmeleri’nin uygulandığı dönemde UAD tarafından içtihatlar yoluyla geliştirilen hakkaniyet ilkesi, BMDHS’nin kıta sahanlığı ve MEB sınırlandırılmasıyla ilgili olan 74 ve 83. maddelerinde, “hakkaniyete uygun çözüm” (*equitable solution*) şeklinde lafzi bir düzenleme olarak da yer almıştır. Mutlak eşit uzaklık kuralının uygulanması konusu konferansta tartışılmış, müzakereler sonunda madde metninden⁸ çıkarılmıştır (Rosenne vd., 1993).

1982 BMDHS - Madde 83: Sahilleri Bitişik veya Karşı Karşıya Bulunan Devletler Arasında Kıta Sahanlığının Sınırlandırılması

1. Sahilleri bitişik veya karşı karşıya bulunan devletler arasında kıta sahanlığının sınırlandırılması, hakkaniyete uygun bir çözüme ulaşmak amacıyla, Uluslararası Adalet Divanı Statüsünün 38. Maddesinde belirtildiği şekilde, uluslararası hukuka uygun olarak anlaşma ile yapılacaktır...⁹

Madde metninden de anlaşılacağı gibi, BMDHS’de hakkaniyet temelli sınırlandırma anlayışı benimsenmiştir. Ancak hakkaniyet anlayışının uyuşmazlıklara uygulanma usulü açısından net bir düzenleme yapılmamıştır. Eşit uzaklık ilkesine göre sınırlandırma, ilkenin doğasından kaynaklı olarak daha

⁷ Diğer adıyla Manş Adaları.

⁸ Kıta sahanlığı için.

⁹ Kıta sahanlığı sınırlandırılmasını düzenleyen 83. madde ile münhasır ekonomik bölge sınırlandırılmasını düzenleyen 74. madde aynı düzenlemeyi içermektedir.

basit ve kuralcı bir yapıdadır. Zira eşit uzaklık ilkesine göre yapılan sınırlandırmada karşılıklı kıyılardaki sınırlar arasındaki ortay hat matematiksel olarak belirlenmektedir. Ancak hakkaniyet temelli düzenlemede bu şekilde net bir kural belirlenmemiştir. BMDHS yürürlüğe girdikten sonra yapılan deniz alanı sınırlandırmalarında uyumsuzluğa ilk adım olarak eşit uzaklık ilkesi uygulanmış ve geçici bir sınır hattı belirlenmiştir. Ardından, gerekli görüldüğü hâllerde düzeltici hakkaniyet anlayışı benimsenerek sınır hattı tekrar düzenlenmiştir. Uygulama genel olarak bu şekilde olsa da aşamaları net olan bir yöntem oluşturulmamıştır.

Düzeltilici hakkaniyet, düzeltici adalet (*corrective justice*) anlayışının deniz sınırlandırma hukukuna olan bir yansıması olarak değerlendirilebilir. Düzeltici adalet, taraflar arasında ortaya çıkan hukuki veya fiilî dengesizliklerin, somut olayın özellikleri dikkate alınarak giderilmesi ve bozulan dengenin mümkün olduğunca yeniden tesis edilmesi anlayışıdır (Dost, 2019). Bu anlayış, uluslararası hukukun tazmin gibi temel kurumlarının da temelini oluşturmakta, hakkaniyet, orantılılık ve ölçülülük gibi kavramları esas almaktadır. Bu çerçevede düzeltici hakkaniyet, devletler arasındaki deniz sınırlarının ölçülü ve adaletli biçimde düzenlenmesine imkân tanıyan tamamlayıcı bir araç olarak karşımıza çıkmakta, düzeltici adalet anlayışı ise bu kavramın normatif dayanağını oluşturmaktadır.

UAD, 2009 yılındaki Romanya-Ukrayna kararı ile düzeltici hakkaniyet anlayışını, üç aşamalı yöntem olarak adlandırılan nispeten objektif bir yöntem hâline getirmiştir. Üç aşamalı yöntem, bu tarihten sonraki kararlarda, UAD ve diğer önemli yargı organları tarafından referans sınırlandırma yöntemi olarak kabul edilmiş ve uygulanmıştır (Tanaka, 2015; Akkuş, 2023). Bu yöntem ile beraber deniz sınırlandırma hukukunda öngörülebilirlik ve tutarlılık artmış, uyumsuzluklara uygulanacak yöntem konusundaki belirsizlik giderilmiştir.

2.4. Hakkaniyet İlkesinin Yöntem Hâline Getirilmesi: Üç Aşamalı Yöntem

UAD kararları zamanla hakkaniyet ilkesi temelinde bir sınırlandırma anlayışı yönünde ilerlemiş, 2009 yılındaki Romanya-Ukrayna Davası kararında üç aşamalı yöntem geliştirilmiştir (Ziliotto, 2023). Divan bu yöntem ile birlikte, deniz sınırlandırma konusunda uyguladığı düzeltici hakkaniyet ilkesini kurumsallaştırarak, adımları belirli olan bir yöntem hâline getirmiştir. Yöntemin bu davada uygulanmasının ardından, BMDHS ile kurulan Deniz Hukuku Uluslararası Mahkemesi (DHUM) da bu yöntemi benimsemiş, 2012 yılında Bangladeş-Myanmar arasındaki uyumsuzluk hakkındaki kararında bu yöntemi uygulamıştır. Bu tarihten sonra uluslararası mahkemelerin önüne gelen, yöntemin uygulanmasının uygun görüldüğü deniz sınır uyumsuzlukları bu yöntem ile değerlendirilmiş ve çözümlenmiştir. Geline nokta, üç aşamalı yöntem ile birlikte uluslararası mahkeme kararlarının tutarlılık ve öngörülebilirlik açısından geliştiği söylenebilir (Ziliotto, 2023).

Üç aşamalı yöntemin uygulama aşamalarından ilki, uyumsuzluk olan devletler arasında eşit uzaklık prensibi temel alınarak geçici bir sınır hattı (*provisional equidistance line*) belirlenmesidir. Ardından bölgede özel bir durumun mevcut olup olmadığına bakılır. Bölgede özel bir durum (*relevant circumstances*) olduğu görülürse, çizilen geçici sınır hattı bu durumun gerektirdiği şekilde düzeltilir. Son olarak oluşturulan bu hattın sınırlandırmada hakkaniyeti sağlayıp sağlamadığını görmek için ölçülülük testi (*disproportionality test*) yapılır (ICJ, 2009; Acer, 2021). Hattın orantılı bir şekilde oluşturulduğuna kanaat getirilirse hat sonlandırılır ve sınırlar belirlenir. Aksi hâlde hat buna uygun olacak şekilde tekrar yapılandırılır ve tekrar orantılılık testine tabi tutulur, hakkaniyetli ve orantılı bir hat oluşturulana kadar bu işlemler tekrarlanır (ICJ, 2009, para. 115-122). Bu şekilde uygulanan üç aşamalı yöntem, adaların sınırlandırmadaki etkisi ve kıyı uzunlukları farkı gibi farklı coğrafi hususlarda değerlendirme yapılması konusunda mahkemelere daha tutarlı sonuçlar veren bir yöntem olarak sınırlandırma açısından istikrarı arttırmaktadır.

Üç aşamalı yöntem, adalar açısından da bir uygulama ortaya koymuştur. Bu yöntemde göre sınırlandırma yapılacak deniz sınırı açısından bir özel durum olduğuna kanaat getirilirse, -örneğin adanın kıyı uzunluğu, karşı taraftaki kara ülkesinin kıyısına göre önemli derecede kısa ise veya ada karşı devlete çok yakın konumda ise- ortay hat çizildikten sonra adaların sınırlandırmadaki etkisi buna göre değerlendirilmekte ve belirlenen sınırlar buna göre tekrar düzenlenmektedir. Üç aşamalı yöntemin yerini sağlaştırdığı, UAD'nin 2021 Somali-Kenya Davası Kararı'nda mahkemenin Kenya'nın itirazına karşı getirmiş olduğu argümanda net olarak görülmektedir. Mahkeme, Kenya tarafından üç aşamalı metodun deniz sınırlandırılması için uygulanmasının zorunlu olmadığı itirazına karşı, "üç aşamalı yöntemin, sahilin ortay hattın çizilmesine imkân vermemesi gibi durumlarda uygulanamayacağını, diğer durumlarda ise uygulanacağını" belirterek üç aşamalı yöntemin esas ve ilk yöntem olduğunu açıkça ifade etmiştir (ICJ, 2021).

3. Doğu Akdeniz’de Mevcut Olan Sınırlandırma Sorunları ve Hakkaniyet Temelli Yaklaşımın Uyuşmazlığa Yansımaları

Doğu Akdeniz gerek coğrafi yapısı gerekse jeopolitik özellikleri itibarıyla deniz alanlarının sınırlandırılması açısından en karmaşık deniz bölgelerinden biridir. Öncelikle bölge çevresinde yakın kıyı sınırlarına sahip olan birçok devlet bulunmaktadır. Bölgedeki uyuşmazlıklar, önceki bölümlerde değinildiği gibi geniş deniz sınırlarında, ilan yoluyla sınırlandırma yapılmasını öngören MEB kavramı ve Doğu Akdeniz’in hidrokarbon kaynakları açısından zengin bir bölge olduğunun keşfedilmesi ile birlikte daha karmaşık bir hâl almıştır.

Doğu Akdeniz’deki uyuşmazlıkların yapısını etkileyen birçok coğrafi etmeden bahsetmek mümkündür. Bunlardan en önemlileri; bölgedeki devletlerin kıyı uzunlukları arasındaki büyük farklar mevcut olması, kıyıların birbirine yakın konumları, bölgedeki çok sayıda adanın geniş alanlara yayılmış hâlde bulunması ve bu adaların çoğunun tek devlete (Yunanistan) ait olması, bölgenin tam ortasındaki bir konumda, birçok devletle karşılıklı kıyıları bulunan büyük bir adanın (Kıbrıs Adası) bulunması ve bölgedeki coğrafi yapı sebebiyle sadece dikey ekseninde değil, çapraz ekseninde de sınır çakışmalarının bulunması olarak sayılabilir. Coğrafi etmenler dışında Kıbrıs Adası’nın siyasi durumu da bölgedeki uyuşmazlıkları derinleştirmektedir.

3.1. Adalar Sorunu

Türkiye ile bölgedeki önemli aktörlerden biri olan Yunanistan arasında yaşanan sınırlandırma uyuşmazlıklarının odak noktasını, bölgede bulunan ve sayıları yaklaşık 6.000’i bulan Yunan adaları oluşturmaktadır. Yunanistan, deniz sınırlandırma hukuku açısından lafzi, genel kuralları önceleyen bir anlayış gütmekte ve bölgede sahip olduğu adaların tümü açısından tam bir deniz yetki alanı tanınmasını talep etmektedir (Acer, 2021). Devlet, bölgenin sınırlandırma açısından genel ilkelerden sapma gerektirecek özel bir durumu olmadığını, genel ilkelerin uygulanması gerektiğini öne sürmektedir.

Adalar hakkındaki rejim, BMDHS’nin 121. maddesinde belirlenmiştir. Maddede, adalar kara ülkeleri ile aynı statüde kabul edilmiş, kayalıklar ve suni adalar ise bu kuraldan istisna olarak tutulmuştur.

1982 BMDHS - Madde 121: Adaların Rejimi:

1. Bir ada, sularla çevrili olan ve sular yükseldiğinde su üstünde kalan, doğal olarak meydana gelmiş bir kara parçasıdır.
2. 3. paragraf hükümleri saklı kalmak üzere, bir adanın karasularının, bitişik bölgesinin, münhasır ekonomik bölgesinin ve kıta sahanlığının sınırlandırılması, işbu Sözleşmenin diğer kara parçalarına uygulanabilir hükümlerine uygun olarak yapılır.
3. İnsanların oturmasına elverişli olmayan veya kendilerine özgü ekonomik bir yaşamı bulunmayan kayalıkların münhasır ekonomik bölgeleri veya kıta sahanlıkları olmayacaktır.

İlgili maddenin ikinci fıkrasından da anlaşılacağı gibi, BMDHS’de adalar kara ülkesi rejimine tabidirler. Sözleşme adalara geniş ölçekte bir etki tanırken, eşitliği bozacak bir avantaj elde edilmesini önlemek için maddenin üçüncü fıkrasında, “...insanların oturmasına elverişli olmayan veya kendilerine özgü bir ekonomik yaşamı bulunmayan kayalıkların...” sınırlandırmada etkiye sahip olmayacakları şeklinde istisnai bir düzenleme de yapılmıştır.

Dünya denizlerinde farklı coğrafi özelliklere sahip olan çok sayıda ada ve takımada mevcuttur. Tüm adalara, şekilleri, kıyı uzunlukları ve konumları ayırt edilmeksizin sınırlandırmada tam etki tanınması hâlinde adaletsiz bir sonuç ortaya çıkabilir. İçtihatlarla gelişen düzeltici hakkaniyet anlayışı sonucunda, uyuşmazlığı yorumlayan mahkeme bu konuda devreye girerek, özel bir durumun varlığı hâlinde, sınırlandırmada adaleti sağlamak amacıyla genel ilkeiden saparak karar verebilir. Örneğin, Malta ile Libya arasındaki kıta sahanlığı uyuşmazlığına dair yargılamada UAD, iki devlet arasında bulunan büyük kıyı uzunluğu farkını dikkate alarak, sınır çizgisinin Libya’nın lehine olacak şekilde düzeltilmesi gerektiğine karar vermiş, hakkaniyet ilkesinin bunu gerektirdiğini belirtmiştir (ICJ, 1985, para. 68-69). Yine Divan, Malta’ya ait olan Filfla Adası’nı büyüklüğü ve önemi itibarıyla sınırlandırmada tamamen göz ardı etmiştir (ICJ, 1985, para. 64).

Üç aşamalı yöntemin kurumsallaştırıldığı karar olan 2009 Romanya-Ukrayna Kararı’nda Divan özetle, Ukrayna’nın sahip olduğu Yılan Adası’nın (*Serpent Island*) küçük ve nispeten önemsiz bir ada olduğunu, konum itibarıyla Romanya’ya çok yakın durumda olduğunu, bu sebeple sınırlar belirlenirken sınırlı etkiye sahip olması gerektiğini belirlemiştir (ICJ, 2009, para. 187-188). Burada görülebileceği gibi mahkeme, adanın ait olduğu devlete uzak ve karşı tarafa daha yakın olduğu hallerde özel bir durum oluşacağını belirtmiştir. Bu açıdan benimsenen genel anlayış; devletler arasında hayali bir ortay hat çizildiğinde, adanın ortay hattın karşı tarafında kaldığı hâllerde, adaya sahip olan kara ülkesine olan uzaklığına göre sınırlandırmaya olan etkisi azalmaktadır şeklinde özetlenebilir (Churchill vd., 2022).

Tüm bu bilgilerin ışığında, sınırlandırma hukukunda adaların etkisi konusunda güncel anlayış; kıyı uzunlukları arasındaki farklar, adanın konumu, büyüklüğü ve şekli, fiziki ve ekonomik imkânları gibi faktörlerin uyumsuzluk özelinde değerlendirilmesi ve adalara verilen etkinin buna göre sınırlandırılmasıdır.

3.2. Bölgedeki Devletlerin Kıyı Uzunlukları Arasındaki Farklar

Doğu Akdeniz çevresindeki devletlerin kıyı uzunlukları arasında büyük farklar bulunmaktadır. Bölgede, nispeten uzun kıyılara sahip olan devletler Türkiye, Mısır ve Libya’dır. Bölgenin doğu tarafında bitişik kıyılara sahip olan İsrail (ve Filistin), Lübnan ve Suriye devletlerinin kıyıları ise bu devletlere nazaran kısa kalmaktadır. Küçük bir deniz alanına sahip bölgenin çevresinde çok sayıda kıyı devleti bulunmasının yanında, Yunanistan ve GKRY’nin durumları da bölgedeki kıyı uzunlukları açısından karmaşık bir durum yaratmaktadır.

Yunanistan kara ülkesi, Doğu Akdeniz’e uzak bir konumda bulunmaktadır. Yunanistan, adalar hariç tutulduğunda bölgeye yaklaşık olarak 180-190 deniz mili uzaklıkta bulunmaktadır. Dolayısıyla Yunanistan kara ülkesinin bölgedeki deniz yetki alanı, aslen bölgenin batısında kalan küçük bir alandan ibarettir. Yunanistan’ın kıyıları bölgeye uzak bir konumda olsa da Menteşe Ada grubu gibi bölgeye yakın adaları bulunmaktadır. Yunanistan, sahip olduğu adaların büyüklüğünden ve Türk kıyılarına olan yakınlığından bağımsız değerlendirilerek, adalara tam etki tanınması gerektiğini iddia etmektedir (Yaycı, 2020a).

Yunanistan’ın bu tezleri, adaların statüsü açısından değerlendirilebileceği gibi, kıyı uzunluğu açısından da değerlendirilebilir. Yunanistan’ın bölgedeki adaları Doğu Akdeniz’e bakan kıyı uzunlukları, Türkiye ve diğer önemli bölge devletlerinin kıyı uzunluğuna kıyasla kısa kalmaktadır. Bu durum, bölgedeki adaların uyumsuzluğa etkisi açısından, adaların konumlarından ve ekonomik koşullarından farklı bir unsur daha eklemekte, bölgede mevcut olan özel durumu net olarak ortaya koymaktadır.

Benzer bir durum GKRY (ve tümüyle Kıbrıs Adası) açısından da mevcuttur. GKRY’nin kıyı uzunluğu, güney tarafında kalan Mısır’a göre çok daha kısa kalmaktadır. Kıbrıs Adası’nın kıyıları, bölge çevresindeki tüm devletlere kıyasla da büyük ölçüde kısadır. Bu sebeple bölgede yapılacak sınırlandırmada bu kıyı uzunluğu farkının da özel bir durum yarattığı söylenebilir.

3.3. Kıbrıs Adası’na Özgü Siyasi Sorunlar

Doğu Akdeniz’deki çözümsüzlüğü tetikleyen diğer bir unsur da Kıbrıs Adası’nın siyasi yapısıdır. Ada, Türkiye’nin 1974’te gerçekleştirdiği Kıbrıs Barış Harekâtı ve devamındaki süreçte fiili olarak ikiye bölünmüş ve kuzeyinde Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti (KKTC) kurulmuştur. O günden bu yana adanın tekrar birleştirilmesi için birçok girişim olmuş ancak başarısızlıkla sonuçlanmıştır (Yurtseven & Adagideli, 2024). Doğu Akdeniz’in ortasında çok önemli bir konumda bulunan adanın bu durumu, Doğu Akdeniz uyumsuzluklarını derinleştirmektedir.

KKTC, adanın kuzey tarafını fiili (de facto) olarak kontrol etse de sadece Türkiye tarafından tanınmakta, diğer devletler ve BM tarafından varlığı kabul edilmemektedir. Bu durum uygulamada birçok soruna da sebep olmaktadır. Örneğin, 2011 yılında KKTC ve Türkiye arasında deniz yetki alanları anlaşması imzalanmıştır (T.C. Dışişleri Bakanlığı, 2011). Anlaşma, usulüne uygun olarak BM Genel Sekreterliği’ne gönderilmiş olsa da BM Okyanus İşleri ve Deniz Hukuku Dairesi (*UN Division for Ocean Affairs and the Law of the Sea*) tarafından yayınlanmamıştır.

Öte yandan GKRY’nin de Türkiye ve KKTC tarafından tanınmayan bir yönetim olması sorunlar yaratmaktadır. Türkiye ve KKTC, 2003 yılından bugüne kadar GKRY tarafından yapılan anlaşmaları protesto etmekte, GKRY’nin adanın tümü üzerinde, adadaki Türk haklarını göz ardı ederek yaptığı anlaşmaların uluslararası hukuka aykırı olduğunu savunmaktadır (T.C. Dışişleri Bakanlığı, 2007; Yaycı, 2020a; Bayram, 2015). GKRY’nin Avrupa Birliği’ne üyeliği de bu bağlamda ayrı bir tartışma konusu teşkil etmektedir, zira bu üyelik adadaki fiili duruma tamamen aykırı şekilde yapılmıştır. Bu durum, adanın fiilî gerçekliği ile uluslararası platformlarda benimsenen hukuki kabuller arasında belirgin bir çelişki ortaya koymakta ve GKRY’nin, adanın kuzeyindeki Türk tarafının haklarını dikkate almaksızın yaptığı deniz yetki alanı anlaşmalarının meşruiyetini tartışmalı hâle getirmektedir.

Sonuç olarak, Doğu Akdeniz’in karmaşık yapısının yanında, bölgede önemli bir konuma sahip olan en büyük adasının siyasi olarak ikiye bölünmüş yapısı, adadaki yönetimlerin tanınma ve meşruiyet sorunları, bölgedeki uyumsuzlukları derinleştiren diğer faktörler olarak öne çıkmaktadır.

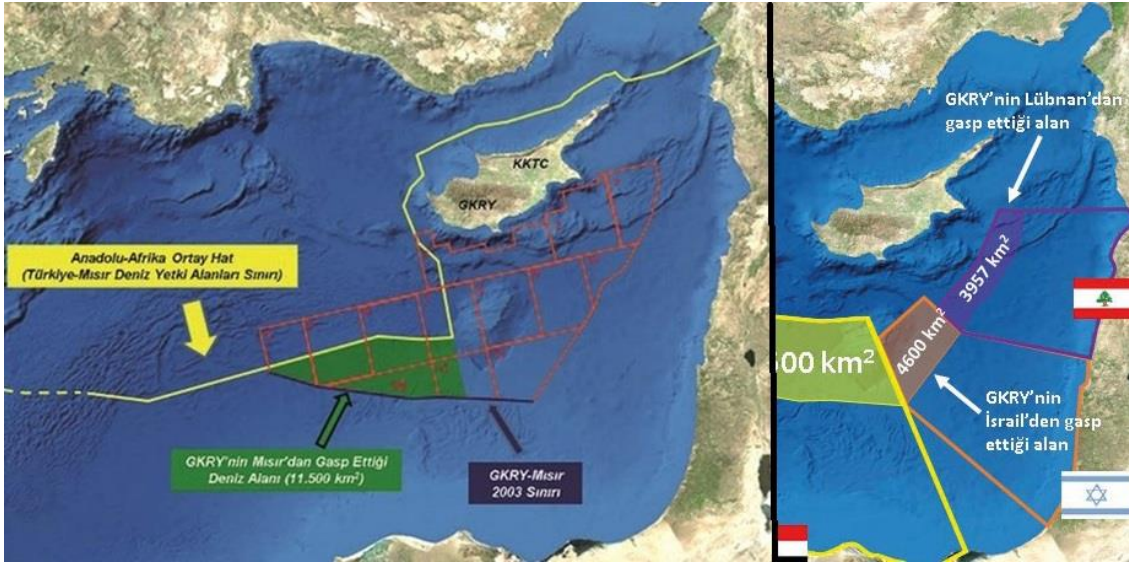
3.4. Hakkaniyet İlkesinin Doğu Akdeniz’e Yansımaları

Önceki bölümlerde değinildiği gibi, ilk deniz hukuku sözleşmesinin ortaya konulmasından bu yana gelişen süreçte mutlak kurallardan giderek uzaklaşmış, hakkaniyet ve orantılılık ilkeleri temelinde, mahkemeye uyumsuzluğun özelliklerine göre çözüme yönelik uyarılama için geniş bir özgürlük sunan anlayış sınırlandırma hukukuna yerleşmiştir.

Bu durum Doğu Akdeniz açısından da büyük yenilik yaratmıştır. Türkiye, denizler üzerindeki haklarını sınırlayacağı fikri ile 1958 ve 1982 sözleşmelerinin adalar, karasuları ve bazı diğer maddelerine karşı sürekli itirazcı konumda kalmış ve bu maddelere çekince koymak mümkün olmadığı için bu sözleşmeleri kabul etmemiştir (Çetin & Usluer, 2019; Kuran, 2022). 1958’den sonraki süreç incelendiğinde Türkiye’nin öne sürdüğü çekincelerinin haklı olduğu söylenebilir. Zira ilk zamanlarda benimsenen eşit uzaklık esaslı, kuralcı sınırlandırma anlayışı zamanla etkisini yitirmiştir. Eski anlayışa göre sınırlandırma yapılması hâlinde bölgede kıyı uzunluğu açısından uzun kıyılara sahip olan devletler aleyhinde adaletsiz bir durum oluşacak, Türkiye bir nevi Antalya Körfezi’ne sıkışacaktır. BMDHS sonrasında benimsenen ve içtihatlarla gelişen güncel deniz sınırlandırma anlayışı ise, kıyı uzunlukları, adaların etkisi gibi konularda uyumsuzluk bazlı inceleme yapılmasını, özel durumların tespit edilmesini ve sınırların bunlara göre belirlenmesini öngörmekte, bu yönüyle Türkiye’nin savunduğu tezlerle daha uyumlu bir anlayış sergilemektedir.

3.4.1. Kıyı Uzunlukları Açısından Hakkaniyet Esaslı Yaklaşım

Kıbrıs Adası’nın kıyısı ile Türkiye’nin kıyısı arasında büyük bir uzunluk farkı bulunmaktadır. Türkiye ile Mısır kıyıları arasında, farklı noktalarla değişmekle beraber, en yakın noktalar arasında kuş uçuşu olarak yaklaşık 274 deniz mili¹⁰ mesafe bulunmaktadır. Bu durumda iki devlet arasında bir sınırlandırma anlaşması yapılmak suretiyle deniz yetki alanlarının belirlenmesi mümkündür. Ancak iki devletin arasında, kıyı uzunlukları bu devletlere nazaran çok kısa kalan Kıbrıs Adası mevcuttur. Bu durumda hakkaniyet ve orantılılık ilkeleri göz önüne alınarak yapılacak değerlendirmede, Kıbrıs Adası’na bu devletlere nazaran daha az deniz yetki alanı verilmesi gerekecektir, aksi durumda iki devletin de deniz yetki alanları kısıtlanacaktır. 2003 yılında GKRY ile Mısır arasında yapılan anlaşmada belirlenen sınırlar Türkiye tarafından bu sebeple de eleştirilmiş; Mısır’ın, karşılıklı kıyılara sahip olan Türkiye ile yetki alanı anlaşması yapması hâlinde daha geniş bir deniz yetki alanına sahip olacağı, GKRY ile yaptığı anlaşmada 11.500 km² deniz alanı kaybı olduğu ifade edilmiştir¹¹ (T.C. Dışişleri Bakanlığı, 2020b).

Şekil 2: GKRY-Mısır Deniz Yetki Alanı Anlaşması Sınırları, GKRY'nin Diğer Devletlerle Anlaşma Sınırları

Kaynak: Yeni Şafak, 2018, 2019.

¹⁰ Yaklaşık 508 km.

¹¹ "...2003 yılında GKRY ile imzaladığı anlaşma ile 11.500 km²'den vazgeçen Mısır..."

Bu durum Mısır Temsilciler Meclisi’nde eleştirilmiş, anlaşmanın iptali için bir kanun taslağı dahi oluşturulmuştur (Ekathimerini, 2013). GKRY’nin 2007’de Lübnan, 2010’da ise İsrail ile yaptığı MEB anlaşmaları için de, ortaya konulan sınırlandırmanın bölgedeki diğer devletlerin aleyhine sonuçlar oluşturduğu şeklinde benzer eleştiriler yapılmıştır. Lübnan ile GKRY arasında yapılan 2007 tarihli deniz sınırlandırma anlaşmasının, Türkiye’nin ve KKTC’nin muhalefeti sonucu yıllarca Lübnan Meclisi’nde askıda beklemesinin ardından, 26 Kasım 2025 tarihinde tekrar imzalanması sonucunda bu konu tekrardan gündeme gelmiş, KKTC’nin ve diğer devletlerin deniz alanının gasp edildiği tekrardan vurgulanmıştır (KKTC Dışişleri Bakanlığı, 2025).

Türkiye ile Libya’nın uluslararası otoritesi olarak kabul edilen Ulusal Mutabakat Hükümeti arasında, iki devlet arasındaki çapraz deniz alanları için yapılan 2019 yılındaki sınırlandırma anlaşması da bu açıdan büyük önem arz etmektedir. Bu anlaşma ile birlikte Libya, Yunanistan ile yapacağı teorik anlaşmaya göre yaklaşık 16.700 km² daha fazla deniz alanı elde etmiştir. Anlaşma, Türkiye’nin sadece dikey alanlarda değil, çapraz (diyagonal) alanlarda hak ilan ettiği ilk anlaşma olarak bölgede yenilik yaratmış ve Yunanistan’ın bölgede sahip olduğu adaları kullanarak, bölgedeki devletler aleyhine deniz alanı elde etme çabalarını engelleyen hukuki bir adım olmuştur (Yaycı, 2020b).

Sonuç olarak, özel durumların varlığı açısından yapılacak bir değerlendirmede kıyı uzunlukları büyük önem taşımaktadır. Hakkaniyet ilkesinin uygulandığı birçok sınırlandırma uyuşmazlığına bakıldığında, Doğu Akdeniz’deki kıyı uzunluklarının da özel durum bir oluşturduğu görülmektedir. Bölgede özellikle Yunan Adaları’nın ve Kıbrıs Adası’nın kıyı uzunlukları bazı yapılacak değerlendirmede, Doğu Akdeniz’de uzun kıyılara sahip Libya, Türkiye ve Mısır gibi devletlerin aleyhine adaletsiz sonuçlar doğmasının önüne geçilmesi için bu durumların göz önüne alınması ve buna göre sınırlandırma yapılması gerekmektedir.

3.4.2. Adalar Sorunu Açısından Hakkaniyet Esaslı Yaklaşım

Sınırlandırma hukukunda benimsenen hakkaniyet temelli anlayış, adalar konusuna da tesir etmiştir. 1977 Kanal Adaları Davası’ndan bugüne 1985 Libya-Malta, 2009 Romanya-Ukrayna, 2012 Nikaragua-Kolombiya gibi farklı kararlarda adaların deniz sınırlandırmasında sahip olacağı etki konusu değerlendirilmiştir. Bu kararlardaki ortak nokta, adaların kara ülkesi gibi değerlendirilmesi ile ilgili maddedeki kuralın mutlak olmadığı ve adaların özelliklerine göre değerlendirilmesi gerektiğidir. Önceki bölümlerde değinildiği gibi, bu özelliklerden en önemlileri; kıyı uzunlukları, adanın bulunduğu konum ve madde metninde yer aldığı üzere yaşama elverişlilik ve ekonomik kapasitedir.

Doğu Akdeniz’de yer alan çok sayıda ada, bölge açısından özel bir durum oluşturmaktadır. Bu adaların çoğu tek bir devlete ait olup, deniz çevresinde geniş bölgelere yayılmış durumdadır. Doğu Akdeniz’deki deniz sınırları açısından “Menteşe Adaları” olarak adlandırılan ada grubu ve Girit Adası özellikle önemli konumdadır.

Şekil 3: Önemli Yunan Adaları'nın Bölgeye Olan Yaklaşık Uzaklıkları

Kaynak: Arıcan, 2025; Google Maps, 2025.

Üç aşamalı yöntem uygulanırken, somut uyuşmazlık açısından bakılacak en önemli unsur, uyuşmazlığın genel ilkelerden sapma gerektiren özel bir duruma sahip olup olmadığıdır. Doğu Akdeniz'deki adalar açısından bakıldığında, bölgenin özel bir durumu olduğu net olarak görülmektedir. Örneğin, Türkiye'nin Kaş bölgesi açıklarında yer alan Meis Adası Yunanistan kara ülkesine yaklaşık 517 km, Türkiye kıyılarına ise 2,8 km uzaklıkta olan, 12 km² yüzölçümüne sahip bir ada olarak, bölgede adaların yarattığı dengesizliği net olarak ortaya koymaktadır. Yine Türkiye ile Yunanistan arasında Türkiye'ye çok daha yakın konumda olan Rodos ve Kerpe gibi birçok ada mevcuttur. Yunan tarafının iddialarına bakıldığında, Meis Adası da dâhil olmak üzere tüm adalara tam etki tanınması gerektiği ve bölgede özel bir durumun bulunmadığı, Türkiye'nin bu konudaki iddialarının uluslararası hukuka aykırı nitelikte olduğu savunulmaktadır.

Yunanistan'ın bu iddiaları hakkaniyet ilkesi temelinde değerlendirildiğinde; güncelliğini yitirmiş olan eski deniz alanı sınırlandırılması anlayışına uygun düştüğü ve bu konuda benimsenen güncel anlayışa aykırı kaldığı görülmektedir. 1958'deki ilk deniz hukuku sözleşmesi, kıta sahanlığı için eşit uzaklık temelinde bir sınırlandırma anlayışı benimsemiş ve adalara tam etki öngörmüştür. Ancak bu düzenlemelere rağmen, sözleşmenin uygulandığı süreçte ortaya çıkan uyuşmazlıklarda UAD ve Tahkim Mahkemeleri tarafından birçok farklı kararda adalara tam etki tanınmamış ve orantılılık gözetilmiştir. 1982 BMDHS'de ise hakkaniyet anlayışı lafzi olarak da sözleşmeye işlenmiştir. Dolayısıyla, 1958 Cenevre Sözleşmeleri'nin uygulandığı dönemde dahi geçerliliği tartışılacak olan Yunanistan'ın eşit uzaklık temelli iddialarının, BMDHS ile birlikte mevcut güncel anlayışa aykırı nitelikte olduğu açıktır.

Bu konuda verilebilecek en güncel örneklerden biri, UAD'nin 2012 tarihinde karara bağlamış olduğu Nikaragua-Kolombiya deniz yetki alanı uyuşmazlığıdır. Bu kararda Divan, Nikaragua ve Kolombiya'nın arasında bulunan San Andres Adaları'nın aidiyetini ve deniz yetki alanı üretme etkisini tartışmıştır. Divan bölgedeki adaların aidiyetinin Kolombiya'ya ait olduğuna karar vermiştir (ICJ, 2012, para. 130).

Şekil 4: Nikaragua-Kolombiya Deniz Sınırı Haritası

Kaynak: Arıcan, 2025; RioTimesOnline, 2023.

Kolombiya dava sürecinde, deniz yetki alanlarının BMDHS’deki genel kurala göre adalardan itibaren başlaması gerektiğini ve bu hattan itibaren¹² ortay hat belirlenmesi gerektiğini iddia etmiştir (Açıkgönül, 2014). Divan yaptığı yargılamada, üç aşamalı yöntemi uygulamış ve yine adaların söz konusu olduğu 1985 ve 2009 tarihli davaları da belirterek çakışan deniz yetki alanı iddialarında bu yöntemin bir norm hâline geldiğini ifade etmiştir (ICJ, 2012, para. 190). Divan, iki devlet arasında geçici bir ortay hat belirlendiğinde adaların karşı devletin alanında kaldığı durumların özellikle gözetileceğini belirtmiş ve 1977 İngiltere-Fransa Uyuşmazlığı hakkındaki Tahkim Mahkemesi kararına atıf yaparak Kanal Adaları’nı örnek göstermiştir (ICJ, 2012, para. 198). Sonuç olarak Divan, bölgedeki San Andres adalarının konum ve nitelik itibarıyla sınırlandırmada tam etki yaratması hâlinde adaletsiz bir paylaşım olacağına karar vererek bölgede özel bir durum olduğunu belirtmiş, Kolombiya’ya ait olduğunu belirlediği bazı ada (veya adacık) tam etki vermemiş ve bunları ayrı bir sınırlandırma rejimine tabi tutmuştur (ICJ, 2012, para. 237-238). Sonuç olarak Divan, Nikaragua kara ülkesi kıyılarına San Andres Adaları’na göre üç kat daha fazla etki tanıyarak devletler arasındaki ortay hattı buna göre tekrar düzenlemiştir (ICJ, 2012, para. 236; Açıkgönül, 2014).

Nikaragua-Kolombiya Kararı’nda da görüldüğü üzere, Filfla Adası gibi nadir örnekler dışında adalara sınırlandırmada etki tanındığı, ancak bu etkinin farklı kriterlere göre sınırlandırıldığı görülmektedir (ICJ, 2012, para. 232-236). Divan’ın Nikaragua-Kolombiya kararı, Doğu Akdeniz açısından önemli bir örnek arz etmektedir. Zira bu uyuşmazlık Doğu Akdeniz’de Yunanistan ve Türkiye arasındaki, odak noktası bölgedeki Yunan Adaları olan uyuşmazlığa büyük benzerlikler taşımaktadır.

Divan’ın bu kararı ve kararında belirttiği 1985, 2009 tarihli kararlarda çizilen içtihatlar göz önüne alındığında, Doğu Akdeniz’deki adalar açısından yapılacak değerlendirmede bölgede özel bir durum olduğu kabul edilmelidir. Bölgede yapılacak olan sınırlandırmada, Meis Adası gibi anakaraya çok uzak ve karşı kıyıya çok yakın konumda bulunan adalara, 1985 tarihli Libya-Malta Davası kararında Filfla Adası örneğindeki gibi etki tanınmamalı, diğer adaların da konumlarına, kıyı uzunluklarına, büyüklükleri ve ekonomik kapasitelerine göre ayrı ayrı değerlendirme yapılmalı ve üç aşamalı yöntem bunlar göz önüne alınarak bölgede tatbik edilmelidir.

Üç aşamalı yöntem uygulanırken, özellikle Kerpe, Rodos ve çevresinde Türkiye’ye yakın konumda bulunan adalara tanınan etkinin, Türk kara ülkesinin sınırlarının içinde kalması itibarıyla göz ardı edilmesi veya Türk kıyılarına oranla büyük ölçüde sınırlandırılması, devletlerin kara ülkeleri arasında eşit uzaklığa

¹² Kolombiya ve Nikaragua’nın sınır iddiaları haritada sırasıyla yeşil ve kırmızı çizgi ile gösterilmektedir.

göre belirlenecek geçici ortay hattın buna göre yapılandırılması güncel anlayışa uygun bir çözüm oluşturacaktır. Zira Türkiye, bölgede en uzun kıyılara sahip devletlerden biri olup, aynı zamanda bölgedeki Yunan Adaları'nın büyük bir kısmı Türkiye ile Yunanistan arasında çizilecek geçici ortay hattın Türkiye tarafında kalmaktadır. Hakkaniyet ilkesi göz önüne alınarak yapılacak sınırlandırmada hem adaların konumu hem de kıyı uzunlukları açısından Türk kıyılarına üstünlük tanınması gerektiği konusunda kuşku bulunmamaktadır.

3.5. Gerçekçi ve Uygulanabilir İddiaların Ortaya Konulması ve Faydanın Ortaklaştırılması: Ortak Kalkınma Bölgesi Modeli

Doğu Akdeniz'deki sınır uyuşmazlıklarının, önceki bölümlerde incelendiği gibi birçok coğrafi ve siyasi sebebi bulunmaktadır. Ancak bu uyuşmazlıklarının temelinde yatan önemli sebeplerden biri de bazı bölge yönetim ve devletlerinin gerçeklikten ve çözüme varma iradesinden uzak, maksimalist iddialarda bulunmasıdır. Özellikle Yunanistan ve GKRY, savunduğu gerçeklikten uzak nitelikteki egemenlik iddialarıyla çözüme ulaşmasını zorlaştırmaktadır. Yunan-GKRY bloğu, iddialarına Türkiye ve KKTC tarafından itiraz edildiğinde bu devletleri uluslararası hukuktan uzak durmakla suçlamakta ve özellikle Türkiye'nin BMDHS'yi imzalamaktan çekindiğini öne sürmektedir (Yaycı, 2012; Acer, 2021).

Doğu Akdeniz gibi nispeten dar bir deniz alanında, geniş deniz yetki alanları öngören hukuki rejimler esas alınarak yapılacak sınırlandırmalarda, devletlerin deniz alanlarının bir kısmından karşılıklı olarak feragat etmesi gerekecektir. Zira bölgedeki sınırlı deniz alanında, tüm kıyı devletlerinin 200 deniz mili genişliğinde yetki alanı sahibi olması mümkün değildir. Sınırlandırma hukukunun doğasında da bu durum bulunmakta, devletlerin feragat edecekleri bu alanın orantılı ve adalete uygun olarak belirlenmesi amacı güdülmektedir.

Yunanistan'ın tezlerine bakıldığında, deniz sınırlarının Yunan kara ülkesine çok uzak konumda bulunan adalardan başlayarak eşit uzaklığa göre belirlenmesi konusundaki tezleri hem gerçeklikten uzak nitelikte hem de güncelliğini yitirmiş durumdadır. Yunan tarafının bu anlayışı, bölgede sadece Türkiye ve KKTC'nin değil, Libya gibi diğer kıyı devletlerinin de aleyhine sonuçlar doğurabilecek niteliktedir. Yine GKRY'nin adanın fiziki kontrolüne sahip olmadığı kuzey kısmını da kapsayacak şekilde, adanın tümünün tek temsilcisi sıfatını üstlenerek öne sürdüğü iddialar ve kıyı uzunluğu önemli derecede kısa olmasına rağmen tam deniz yetki alanı talepleri de gerçeklikten uzak anlayışlar olarak değerlendirilebilir.

Yunanistan ve GKRY tarafının bu tezleri, Doğu Akdeniz'deki uyuşmazlığa da benzer yönleri bulunan Nikaragua-Kolombiya uyuşmazlığına uygulanan Divan uygulaması ışığında değerlendirildiğinde; uyuşmazlığın Divan'ın önüne gelmesi hâlinde üç aşamalı yöntem kullanılarak çözümleneceği ve bu çözümde bölgedeki Yunan Adaları'nın bazılarında hiç etki tanınmayacağı veya verilecek etkinin büyük ölçüde sınırlanacağı anlaşılmaktadır. Aynı şekilde Kıbrıs Adası'nın, özellikle kıyı uzunluğu göz önüne alındığında, bölgede karşılıklı şekilde uzun kıyıları bulunan kıyı devletlerinin haklarını ihlâl etmemesi için deniz yetki alanının sınırlanması gerektiği de anlaşılmaktadır.

Güncel içtihatlar bu şekilde iken, bölgedeki bazı yönetim ve devletlerin güttüğü gerçeklikten uzak ve maksimalist yaklaşımlar, bölgedeki uyuşmazlığın çözülmesi önünde büyük bir engel oluşturmaktadır. Yunanistan ve GKRY'nin yanı sıra, Türkiye ve KKTC'de dâhil olmak üzere bölgedeki tüm devletlerin tezlerini oluştururken gerçekçilik ve uygulanabilirliği göz önünde bulundurmaları gerekmektedir. BMDHS'den sonra benimsenen anlayış ve güncel içtihatlar, Türk tarafının iddialarına daha uygun bir niteliğe kavuşmuş ve savunulan tezleri kuvvetlendirmiştir. Bu gelişimler ışığında, deniz sınırlandırmasının doğasından kaynaklandığı şekilde, sınırlandırmanın belirli bir deniz alanından feragat etmeyi içerdiği de göz önüne alınarak beklentiler revize edilmeli, maksimalist anlayışlardan uzaklaşılmalı ve bölgenin ortak faydası ön plana alınmalı, tezler oluşturulurken uluslararası hukuk için vazgeçilmez nitelikteki mütekabiliyet ilkesi de gözetilmelidir (Dost, 2016). Doğu Akdeniz, çok devletli yapı ve coğrafi şartlar itibarıyla bölge devletlerinin birlikte çalışmasını ve uygulanabilir, hakkaniyetli ve gerçekçi beklentiler ile sınırlarını müzakere etmesini gerektiren bir bölgedir. BMDHS'de de belirlendiği gibi devletler arasında çözümler için ilk olarak iş birliği ve anlaşma yolu öngörülmüş, bu şekilde belirlenen sınırlar olduğu takdirde diğer çözümlerin işletilmesine gerek kalmayacağı belirtilmiştir.¹³ Müzakere yöntemi ile anlaşmaya varılamazsa, üç aşamalı yöntem ile belirlenen kuralların uygulanması ve hakkaniyet esaslarına göre bölgede sınırlandırma yapılması gerekmektedir.

Bölgedeki uyuşmazlıklar sebebiyle, devletlerin çoğu bölgenin zengin kaynaklarından gereğince yararlanamamaktadır. Bu çözümsüzlüğün oluşturduğu ekonomik kaybı önlemek ve devletleri ortak

¹³ BMDHS Madde 74 ve 83'te anlaşmalar, devletlerarası uyuşmazlıklarda ilk çözüm olarak gösterilmiş ve teşvik edilmiş, diğer çözümlerin ancak anlaşmaya varılamazsa işletileceği belirtilerek devletlere esneklik tanınmıştır. "...İlgili devletler arasında yürürlükte olan bir anlaşma varsa, keta sahanlığının sınırlandırılmasına ilişkin sorular bu anlaşmaya uygun olarak çözümlenecektir..."

çözümde buluşmak için teşvik edecek bir çözüm, bölgede doğalgaz başta olmak üzere hidrokarbon kaynaklarının değerlendirilmesi amacıyla bir ortak kalkınma alanı ve konsorsiyum oluşturulmasıdır. Bölgedeki tartışmalı alanlar bloklara ayrılarak, üzerinde sınır ilan etme hakkı olan devletler arasında idareler kurularak, bu blokların uzman şirketlere lisanslanması suretiyle hidrokarbon kaynakları çıkarılabilir. Faydaların ortaklaştırılması amacını güden bu çözüm yolu, bölge devletlerine ekonomik katkı sağlayacağı gibi, devletleri müzakere masasında da buluşturarak ortak çözüme varılmasına da katkıda bulunacaktır.

Malezya ve Tayland arasında bulunan Siyam Körfezi’ndeki deniz alanları üzerinde iki devletin de üzerinde kıta sahanlığı iddiasında bulunulan 7250 km² genişliğinde, doğalgaz açısından zengin bir deniz alanı bulunmaktadır. Devletler bu alanın nasıl bölüşüleceği konusunda uzun yıllar boyunca bir anlaşmaya varamamıştır. Bu durumdan kaynaklı olan potansiyel ekonomik kaybın giderilmesi amacıyla iki devlet arasında 1979 yılında uzlaşma belgesi imzalanmış, taraflar arasında 11 yıl boyunca süren müzakereler sonucunda 1990 yılında “Malezya-Tayland Ortak Kalkınma Bölgesi” kurulması için anlaşmaya varılmıştır (Schofield, 2009). İki devlet arasındaki bu alanın yönetimi amacıyla “Malezya-Tayland Ortak İdaresi (Malaysia-Thailand Joint Authority - MJTA)” kurulmuştur (MJTA, 2024). Üzerinde anlaşmaya varılan bu alan üç temel bloğa ayrılmış, bu ayrılan bloklar arama ve sondaj faaliyetleri için farklı şirketlere lisanslanmıştır. Bölgede 2005 yılından bu yana doğalgaz çıkarılmaktadır. İki devlet arasında oluşturulan bu çözüm sayesinde devletler, sınır iddialarını saklı tutmakla beraber, uyuşmazlıktan kaynaklanacak ekonomik kayıpları da önlemiştir. Buna benzer çözümler Güney Kore-Japonya gibi birçok farklı ülke arasında da uygulanmıştır (Schofield, 2009). Bu çözüm yoluyla Doğu Akdeniz’de farklı deniz alanlarının oluşturulması, bu alanların üzerinde hak ilan eden devletler arasında ortak idareler kurulması yoluyla hidrokarbon kaynaklarının değerlendirilmesi mümkündür. Böylece bölgedeki devletler deniz alanı iddialarını korumuş olacak, aynı zamanda bu konudaki çekinceleri sebebiyle ekonomik fayda elde etmekten de mahrum kalmayacaklardır. Ancak bu çözümün geçici nitelikte olduğu ve bölgede kalıcı bir çözümün bulunması yönünde teşvik edici bir ilk adım olduğu unutulmamalıdır.

Sonuç

Doğu Akdeniz, sahip olduğu coğrafi yapı, zengin enerji kaynakları ve değerli jeostratejik konumu itibarıyla deniz yetki alanlarının sınırlandırılması açısından en kritik bölgelerden biridir. Bölgedeki kıyı devletlerinin sayıca fazla olması, kıyı uzunlukları arasındaki büyük farklar bulunması, bölgede geniş alanlara yayılan ve çoğunlukla tek bir tarafa ait adaların bulunması, bölgenin sahip olduğu özel durumu göstermektedir. Bölgede coğrafi etkenlerden ayrı olarak, bölgenin ortasında yer alan Kıbrıs Adası’nın kendine özgü siyasi problemleri de bulunmaktadır.

UAD’nin ve diğer uluslararası mahkemelerin içtihatları, deniz sınırlandırma hukukunun katı kurallardan uzaklaşarak hakkaniyet temelli bir anlayışa geçtiğini göstermektedir. 1982 BMDHS’de yer alan “hakkaniyete uygun çözüm” ibaresi, bu dönüşümün hukuki temelini oluşturmuştur. Nihayetinde 2009 Romanya-Ukrayna davası ile sistematik hâle getirilen üç aşamalı yöntem, deniz sınırlandırmalarında kabul gören, aşamaları belirli olan bir usul haline gelmiş ve hakkaniyet ilkesi pratik bir yöntem kavuşmuştur.

Üç aşamalı yöntem ile birlikte, sınırlandırma kuralları belirli aşamalara bağlanmış ve sınırlandırmada öngörülebilirlik artmıştır. Bölge devletlerinin, öne sürdüğü tezleri hakkaniyet esaslı sınırlandırma anlayışı ve yöntemlere göre güncellemesi gerekmektedir. Yunanistan’ın tezlerinin 1958 yılında kabul edilen Cenevre DHS’lerinde esas alınan eşit uzaklık esaslı bir anlayış taşıdığı ve güncel içtihatlarla göre değerlendirildiğinde güncelliğini yitirdiği görülmektedir. Deniz alanlarının sınırlandırılması hukukundaki gelişmeler ile birlikte güncel anlayış, Türkiye’nin savunduğu tezlere daha uygun bir niteliğe kavuşmuştur. Bu durum özellikle UAD’nin en güncel deniz yetki alanı uyuşmazlığı kararlarından biri olan Nikaragua-Kolombiya kararında net olarak görülmektedir. İlgili kararda Türkiye’nin bölgedeki savunduğu en önemli pozisyonlardan biri olan adaların statüsü ve deniz yetki alanı üretme kabiliyetleri önemli bir yer edinmiş, San Andres adaları konumları ve diğer özellikleri itibarıyla değerlendirilerek bu adalara verilen deniz alanları önemli ölçüde sınırlandırılmıştır. Bu durum, Türkiye’nin özellikle Menteşe Adaları eksenindeki iddialarını kuvvetlendirmektedir.

Deniz sınırlandırma hukukunda oluşan hakkaniyet esaslı gelişmeler ve öngörülebilirliği arttıran yöntemlerin ortaya çıkmasıyla birlikte, bölgedeki değişim rüzgarının Türkiye ve KKTC lehine estiği görülmekte; Türkiye’nin tezleri hakkaniyet ilkesini temel alan deniz alanları sınırlandırma hukukunun güncel içtihatlarıyla örtüşmektedir. Bölgedeki uyuşmazlığın çözülmesi için devletlerin eski anlayışlarını terk ederek hakkaniyet esaslı yeni anlayışa göre güncellemeleri, maksimalist anlayışlardan uzaklaşarak bölgedeki sorunun çözülmesi için gerçekçi beklentilerle iddialar ortaya koymaları gerekmektedir.

Bölgedeki coğrafi yapı ve Kıbrıs Adası'nın siyasi problemleri de göz önüne alındığında, bölgedeki uyuşmazlıkların çözülmesinin uzun bir süreye yayılması muhtemeldir. Bu nedenle bölgedeki mevcut durumun oluşturduğu ekonomik kayıpları önlemek ve devletleri ortak çözümde buluşmaları için teşvik etmek amacıyla bölgede geçici ortak kalkınma bölgeleri oluşturulabilir. Bu sayede devletler, Doğu Akdeniz'deki hidrokarbon kaynaklarından uyuşmazlık tamamen çözümleninceye kadar yararlanacaklar, aynı zamanda bölgedeki hak iddialarını da sürdürürebilme imkânı elde edeceklerdir. Bu çözümle beraber BM Antlaşması'nda uyuşmazlıkların çözümü için esas alınan barışçıl çözüm yolu işletilmiş olacak, geçici nitelikteki bu çözüm, bölgede kalıcı bir çözümün bulunması konusunda devletleri teşvik edecek ve bir uzlaşma ortamı oluşturacaktır.

Hakem Değerlendirmesi: Dış Bağımsız

Yazar Katkısı: Fatih Arıcan: %100.

Destek ve Teşekkür Beyanı: Çalışma için destek alınmamıştır.

Etik Onay: Bu çalışma etik onay gerektiren herhangi bir insan veya hayvan araştırması içermemektedir.

Çıkar Çatışması Beyanı: Çalışma ile ilgili herhangi bir kurum veya kişi ile çıkar çatışması bulunmamaktadır.

Peer Review: Independent double-blind

Author Contributions: Fatih Arıcan: 100%.

Funding and Acknowledgement: No support was received for the study.

Ethics Approval: This study does not contain any human or animal research that requires ethical approval.

Conflict of Interest: There is no conflict of interest with any institution or person related to the study.

Önerilen Atıf: Arıcan, F. (2026). Hakkaniyet İlkesine Göre Doğu Akdeniz'de Münhasır Ekonomik Bölge Alanlarının Sınırlandırılması ve Ortak Kalkınma Bölgesi Modeli. *Mediterranean Social Studies Journal*, 3(1), 14-31. <https://doi.org/10.64412/MediTerra.2026.269>

Kaynakça

- Acer, Y., & Kaya, İ. (2019). *Uluslararası hukuk: Temel ders kitabı*. Seçkin.
- Acer, Y. (2021). *Uluslararası yargı kararları temelinde Ege ve Doğu Akdeniz'de sınırlandırma sorunları*. SETA.
- Açıkgönül, Y. E. (2014). Uluslararası Adalet Divanı'nın Nikaragua/Kolombiya kararının Türkiye'nin deniz uyuşmazlıklarına yansımaları. *Uluslararası Hukuk ve Politika*, 10(40), 1-34.
- Akkuş, B. (2023). Münhasır ekonomik bölge ve kıta sahanlığının deniz sınırlandırması sürecinde ilgili kıyılar ve ilgili alan kavramlarının değerlendirilmesi. *Erzincan Binali Yıldırım Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, 27(2), 167-216.
- Arıcan, F. (2025). *Doğu Akdeniz'deki münhasır ekonomik bölge uyuşmazlıklarının Türkiye ve Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti açısından hukuki değerlendirilmesi* [Yüksek lisans tezi, Akdeniz Üniversitesi].
- Başeren, S. H. (2013). *Doğu Akdeniz'de hukuk ve siyaset*. Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Yayınları.
- Bayram, M. H. (2015). Güney Kıbrıs Rum Yönetimi'nin tartışmalı deniz yetki alanları. *Sahil Güvenlik Dergisi*, 25, 52-58.
- Bozkurt, E., Poyraz, Y., & Erdal, S. (2023). *Devletler hukuku*. Yetkin.
- Bowett, D. W. (1978). The arbitration between the United Kingdom and France concerning the continental shelf boundary in the English Channel and South-Western approaches. *British Yearbook of International Law*, 49(1), 1-29.
- Churchill, R. R., & Lowe, A. V. (1999). *The law of the sea*. Manchester University Press.
- Churchill, R. R., Lowe, A. V., & Sander, A. (2022). *The law of the sea*. Manchester University Press.
- Çetin, O., & Usluer, H. B. (2019). *Doğu Akdeniz'de Türkiye'nin yetki alanları ve deniz sınırlandırmaları*. İçinde H. Çomak & B. Ş. Şeker (Eds.), *Akdeniz jeopolitiği* (Cilt 1, ss. 173-187). Nobel.

- Çomak, H., & Şeker, B. Ş. (2019). Doğu Akdeniz enerji jeopolitiği çerçevesinde devletlerarası donanma rekabeti ve küresel deniz gücü olma yarışı. İçinde H. Çomak & B. Ş. Şeker (Eds.), Akdeniz jeopolitiği (Cilt 2, ss. 1493–1503). Nobel.
- Dost, S. (2016). Milletlerarası hukukta mütekabiliyet ilkesi. *Süleyman Demirel Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, 5(2), 1–37.
- Dost, S. (2019). *Uluslararası hukukta adalet*. Yetkin.
- Ekathimerini. (2013). Egypt upper house okays bill scrapping Cyprus EEZ deal. <https://www.ekathimerini.com/news/149079/egypt-upper-house-okays-bill-scrapping-cyprus-eez-deal/>
- Globes. (2024). Israel's sovereign wealth fund accrues nearly NIS 6b. <https://en.globes.co.il/en/article-israels-sovereign-wealth-fund-accrues-nearly-nis-6b-1001481676>
- Google. (2025). *Google Maps* [Map]. Retrieved October 10, 2025, from <https://www.google.com/maps>
- Gündüz, A. (2013). *Milletlerarası hukuk: Temel belgeler örnek kararlar*. Beta.
- Horden, P., & Purcell, N. (2000). *The corrupting sea: A study of Mediterranean history*. Blackwell.
- International Court of Justice. (1985). *Case concerning the continental shelf (Libyan Arab Jamahiriya/Malta): Judgment* (June 2, 1985). <https://www.icj-cij.org/sites/default/files/case-related/68/068-19850603-JUD-01-00-EN.pdf>
- International Court of Justice. (2009). *Maritime delimitation in the Black Sea (Romania v. Ukraine): Judgment* (February 3, 2009). <https://www.icj-cij.org/sites/default/files/case-related/132/132-20090203-JUD-01-00-EN.pdf>
- International Court of Justice. (2012). *Territorial and maritime dispute (Nicaragua v. Colombia): Judgment* (November 19, 2012). <https://www.icj-cij.org/sites/default/files/case-related/124/124-20121119-JUD-01-00-EN.pdf>
- Karbuş, S. (2021). Key challenges facing the Eastern Mediterranean gas. *Insight Turkey*, 21(1), 115–140.
- Kılıç, A. (2011). 1571 yılındaki fetihten günümüze Kıbrıs gerçeği... *Yeni Çağ Gazetesi*. <https://www.yenicaggazetesi.com.tr/1571-yilindaki-fetihten-gunumuze-kibris-gercegi-367313h.htm>
- KKTC Dışişleri Bakanlığı. (2025). Güney Kıbrıs Rum Yönetimi (GKRY) ve Lübnan arasında münhasır ekonomik bölge sınırlandırma anlaşması imzalanması hk. <https://mfa.gov.ct.tr/tr/guney-kibris-rum-yonetimi-gkry-ve-lubnan-arasinda-munhasir-ekonomik-bolge-sinirlendirme-anlasmasi-imzalanmasi-hk/>
- Kökyay, F. (2021). Enerji güvenliği ekseninde Doğu Akdeniz gaz forumu. *Ekonomi, Politika & Finans Araştırmaları Dergisi*, 6(1), 216–239.
- Kuran, S. (2022). *Uluslararası deniz hukuku*. Beta.
- Malaysia-Thailand Joint Authority. (2024). <https://www.mtja.org/home2>
- OffshoreWind. (2020). EastMed Pipeline Project seeks offshore EPCI players [Image]. <https://cdn.offshorewind.biz/wp-content/uploads/sites/6/2020/04/28130640/EastMed-pipeline-project-seeks-offshore-EPCI-players.jpg>
- Özgen, C. (2013). Doğu Akdeniz'de enerji güvenliğine yönelik bir girişim: Akdeniz Kalkanı Harekâtı. *Akademik Orta Doğu*, 8(15), 101–120.
- Rio Times. (2023). Nicaragua says fight continues after Hague ruling on maritime dispute with Colombia. <https://www.riotimesonline.com/brazil-news/mercosur/central-america/nicaragua-says-fight-continues-after-hague-ruling-on-maritime-dispute-with-colombia/>
- Rosenne, S., Nordquist, M., & Grandy, N. (1993). *United Nations Convention on the Law of the Sea 1982: A commentary* (Vol. 2). Martinus Nijhoff.
- Schofield, C. (2009). *Blurring the lines: Maritime joint development and the cooperative management of ocean resources*. Durham University.
- Shaw, M. N. (2018). *Uluslararası hukuk* (Y. Acer, İ. Kaya, M. T. Demirtepe, & G. E. Şimşek, Trans.). Türkiye Bilimler Akademisi.
- Tanaka, Y. (2015). *The international law of the sea*. Cambridge University Press.
- T.C. Dışişleri Bakanlığı. (2007). No:18 – 30 Ocak 2007, Güney Kıbrıs Rum Yönetimi'nin Doğu Akdeniz'deki ülkelerle deniz yetki alanlarını ilgilendiren ikili anlaşmalar yapma gayretlerini hk. https://www.mfa.gov.tr/no_18---30-ocak-2007_-guney-kibris-rum-yonetimi_nin-dogu-

akdeniz_deki-ulkelerle-deniz-yetki-alanlarini-igilendiren-ikili-anlasmalar-yapma-gayretlerini-hk-.tr.mfa

- T.C. Dışişleri Bakanlığı. (2011). No:216, 21 Eylül 2011 Türkiye–KKTC kıta sahanlığı sınırlandırma anlaşması imzalanmasına ilişkin dışişleri bakanlığı basın açıklaması. https://www.mfa.gov.tr/no_-216_-21-eylul-2011-turkiye_-kktc-kita-sahanligi-sinirlendirma-anlasmasi-imzalanmasina-iliskin-disisleri-bakanligi-basin-ac_tr.mfa
- T.C. Dışişleri Bakanlığı. (2020a). SC-1, Dışişleri Bakanlığı sözcüsü Hami Aksoy'un EastMed projesine ilişkin anlaşmanın imzalanması hakkındaki soruya cevabı. https://www.mfa.gov.tr/sc_-1_-eastmed-projesine-ili%C5%9Fkin-anlasmanin-imzalanmasi-hk-sc.tr.mfa
- T.C. Dışişleri Bakanlığı. (2020b). No:165, 6 Ağustos 2020, Yunanistan ile Mısır arasında sözde deniz yetki alanları sınırlandırma anlaşması imzalanması hk. https://www.mfa.gov.tr/no_-165_-yunanistan-ile-misir-arasinda-sozde-deniz-yetki-alanlari-anlasmasi-imzalanmasi-hk.tr.mfa
- Turhan, A. (2016). Doğu Akdeniz ve Karadeniz'de meydana gelen kırılmalar ve Türkiye jeopolitiği. *Uluslararası Afro-Avrasya Araştırmaları Dergisi*, 1(2), 19–25.
- U.S. Geological Survey. (2010). Assessment of undiscovered oil and gas resources of the Levant Basin Province, Eastern Mediterranean (Fact Sheet 2010–3014). <https://pubs.usgs.gov/fs/2010/3014/pdf/FS10-3014.pdf>
- Yaycı, C. (2012). Doğu Akdeniz'de deniz yetki alanlarının paylaşılması sorunu ve Türkiye. *Bilge Strateji*, 4(6), 1–70.
- Yaycı, C. (2020a). *Doğu Akdeniz'in paylaşım mücadelesi ve Türkiye*. Kırmızı Kedi.
- Yaycı, C. (2020b). Türkiye–Libya arasında imzalanan münhasır ekonomik bölge anlaşması'nın sonuç ve etkileri. *Kriter Dergisi*, 4(1), 34–37.
- Yeni Şafak. (2018). 572 yıllık enerji rezervi. <https://www.yenisafak.com/infografik/ekonomi/572-yillik-enerji-rezervi-12816>
- Yeni Şafak. (2019). İsrail yüzde 10'u kaptı. <https://www.yenisafak.com/gundem/israil-yuzde-10u-kapti-3517275>
- Yıldız, D. (2006). Akdeniz Havzası'nın hidrojeopolitiği ve Türkiye. İçinde TMMOB Su Politikaları Kongresi (ss. 616–628). TMMOB İnşaat Mühendisleri Odası Yayınevi.
- Yurtseven, Y., & Adagideli, H. Ö. (2024). 1960 Kıbrıs Cumhuriyeti'nin hukuki ve siyasi zemini. *Akdeniz Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, 14, 603–633.
- Ziliotto, P. (2023). *La délimitation latérale des plateaux continentaux et des zones économiques exclusives post 2009* [Yüksek lisans tezi, Université Paris-Panthéon-Assas].